

Szerzetesi iskola Cipruson

Kateketikai esettanulmány

VÁRNAI JAKAB OFM – VÍZVÁRDY RITA SSS

Abstract

This is a catechetical case study of St. Mary's School in Limassol, Cyprus, maintained by the Franciscan Missionary Sisters of the Sacred Heart since 1923. Roman Catholic sisters offer school education in an Orthodox country, to predominantly Orthodox students – what are the main features, challenges and particularities of teaching religion in this setting? The answer is sought by analysing the demographical background, the pastoral context, and the personal experience of some religion teachers of the school.

Keywords: *religious education, catechesis, schools of religious orders, Cyprus, Greek Orthodox Church, mission.*

Kulcsszavak: *hitoktatás, katekézis, szerzetesi iskola, Ciprus, görög ortodox egyház, misszió.*

Ebben a tanulmányban Ciprus egyik római katolikus szerzetesi iskoláját szeretnénk bemutatni, továbbá reflektálni szeretnénk a hitoktatás helyzetére is. Ez az iskola a Jézus Szent Szívének Ferences Misszionárius Nővérei (továbbiakban: Szent Szív nővérek) által fenntartott *St. Mary's School* a ciprusi Limassolban. Először háttérinformációkat adunk, és mivel aránylag kevesen tájékozottak Ciprus helyzetéről, ezért jónak láttunk egy kicsit bővebb terjedelmet szentelni ennek. A második részben térünk rá a hitoktatás helyzetére és tanulságaira.

VÁRNAI JAKAB ferences szerzetes, teológus, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola korábbi rektora, a Szerzetesteológiai Intézet vezetője; varnai.jakab@sapientia.hu

VÍZVÁRDY RITA a Szociális Testvérek Társasága tagja, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Pedagógia Tanszékének tanársegéde; vizvardy.rita@sapientia.hu

I. HÁTTÉRINFORMÁCIÓK

1.1. Történelmi háttér

Ciprusról köztudott, hogy görög ortodox többségű ország (a sziget északi részét elfoglaló török zónától most eltekintünk). Egy római katolikus szerzetesrend iskolát tart fenn egy ortodox országban – ez máris érdekessé teszi a kérdést, talán még ökumenikus tanulságokat is remélünk tőle. Közelebbről megnézve a helyzet még izgalmasabb.

Kezdjük néhány történelmi adattal.

Ciprus mindig is a görög, illetve a Bizánci Birodalom és kultúra részese volt. Egyháza 478-tól elismerten autokefál. 1192-ben latin uralom alá került: Ciprusi Királyságként 1489-ig, majd mint velencei birtok 1570-ig. 1220-ban a tizennégy görög egyházmegye helyén létrehoztak négy latin egyházmegyet, ezekben egy-egy görög püspök is működhetett. Elhangzik az „áttérítési kísérlet” vádja történeti beszámolókbán, de Róma csak annyit igyekezett elérni, hogy a görög püspökök elismerjék főségét. A ciprusi nemzeti öntudatban máig él egyfajta neheztelés a latinok iránt, bár az egyszerű népnek nem is annyira a latin papság, mint inkább a királyi udvar és a nemesség okozott terheket az adók behajtásával. Latin szertartású hívek és lovagrendek több hullámban is menekültek ide a szentföldi harcok idején.¹

1570-ben az Oszmán Birodalom része lett a sziget. A görögöket a muszlim birodalom megtúrta, a görög egyházszervezetet ismét kialakíthatták, az ortodox vallás visszakapta társadalmi funkcióját. A latinok viszont három lehetőség közül választhattak: vagy elhagyják a szigetet, vagy áttérnek ortodox kereszténynek, vagy felveszik a muszlim vallást.² Azóta latin püspök vagy egyházmegyes állomány nincs a szigeten. Van olyan vélemény, hogy Ciprus voltaképpen iura ettől kezdve a görög érsek.

A sziget 1878-ban brit közigazgatás alá került, tehát véget ért a muszlim uralom, és a felekezetek már nem estek korlátozás alá, sőt, a brit uralom célkitűzése volt a kisebbségek támogatása. Ebben a szabadságban a latin egyház ugyan több mozgástérhez jutott, de az arányok nem változtak, a jelentős ortodox többség megmaradt. Az ortodox egyház intézményes jelenléte és társadalmi szerepe igen erőteljes, a magyar viszonyoktól egészen eltérő, különleges jelenség. 1960-ban Ciprus függetlenné vált, de az ország egységét nem sikerült fenntartani: 1974-ben a török hadsereg elfoglalta az északi részt, lakosságcsere

ment végbe sok tragédiával, és északon létrehoztak egy ún. bábállamot, amelyet csak Törökország ismer el.

A ferencesek jelenléte ezekhez a fordulatokhoz igazodik. Először a keresztes korban telepedtek le. Ciprusi kolostoraik mindig is a Szentföldi Kustódiához tartoztak. 1570-ben a török elől menekülniük kellett, de 1593-ban visszatértek. Azóta ők alkotják a szigeten a katolikus klérust. 1646-ban Nicosiában megalapították a sziget első iskoláját. Mivel nem volt sok latin hívő, a ferencesek segíteni tudtak a maronita közösségeknek is, amelyek hozzájuk hasonlóan üldözött státuszban voltak. Jeruzsálemben 1847-ben létrejött a latin patriarchátus, Ciprust egyházszervezet szempontjából ez alá sorolták be: a pátriárkát a szigeten még ma is egy helynök képviseli, aki a nicosiai ferences gvardián. Limassolba kezdetben más településekről jártak misézni a ferencesek, majd 1872-ben letelepedtek, 1879-ben pedig templomuk is elkészült. A kolostorok a nagyobb városokban voltak: Nicosia, Lárnaka, Limassol. A famagustai rendházat és templomot 1974-ben elveszítette a rend.

Szervezetileg a Cipruson működő ferencesek ma is a Szentföldi Kustódia részét alkotják. Ebből következik, hogy többféle nemzetiségű rendtagok működnek, illetve működtek a szigeten. Arról nincs adatunk, hogy az évszázadok során mikor mennyire beszélték az itt élő ferencesek a görög nyelvet. A latin nyelvű liturgia idején ennek természetesen más volt a jelentősége. A mai lelkipásztori működésüket meghatározza, hogy görögül igazán jól beszélő alig van a testvérek között. Limassolban ma a hétköznapi szentmisek angolul vannak, vasárnap három szentmise van angolul, egy pedig görögül.

1.2. Demográfiai háttér

Röviden felidézzük a 2011-es ciprusi népszámlálás adatait.³ A Ciprusi Köztársaságnak ekkor 838 897 lakója volt, a termékenységi ráta 1,35 (1995 óta van 2,0 alatt). A statisztikai hivatal honlapja szerint 2018 végén a lakosság létszáma 875 900 fő volt.

A „ciprusi görög” lakosság mellett a két legnagyobb nemzetiségi csoport – érthetően – a 29 321 („görögországi”) görög és a 24 046 brit lakos. További nemzetiségek jelenlétét többnyire a gazdasági okok indokolják: 23 706 román,

³ Ezeket az angol nyelvű Wikipédia ismerteti, de hozzáférhetők a ciprusi statisztikai hivatal honlapján is: https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/index_en/index_en?OpenDocument [2020. 11. 16.]

18 536 bolgár, 9 413 fülöp-szigeteki, 8 164 orosz, 7 269 sri lankai állampolgár lakik az országban.

Ami a felekezeti megoszlást illeti, a 2011-es adatok az alábbiak a létszámadatok csökkenő sorrendjében:

Összlakosság	840 407
Görög ortodox („Christian Orthodox”)	748 610
Római katolikus keresztény	24 460
Anglikán / protestáns keresztény	16 974
Muszlim	15 279
Nem nyilatkozott	9 381
Buddhista	8 453
Ateista / vallástalan	5 357
Más vallású	4 112
Maronita keresztény	3 800
Örmény keresztény	2 453
Hindu	1 528

Mivel a vizsgálandó iskola Limassolban van, érdemes felidézni, hogy a város népessége az utóbbi száz évben néhány hullámban megnövekedett. A brit uralom során több mint hétszeresére duzzadt a lakosok száma: „a városnak 1881-ben 6 131 lakója volt, 1960-ban pedig már 43 593”.⁴ Ezen belül jelentős, hogy a II. világháború után a britek egyre inkább kiépítik légibázisukat a város tözsomszédságában fekvő Akrotiri-félszigeten. Ezzel a katolikus népesség is némileg növekszik. Az 1974-es török invázió nyomán végbement lakosságcsere is éreztette hatását: Limassol török lakossága északra menekült, az ellenkező irányból Limassolba érkező görög ciprótá menekültek száma mintegy 45 000 volt. A város kikötőjének megnőtt a jelentősége, hiszen a famagustai kikötőt elveszítette a ciprusi görög állam. Növekedési hullámot jelentett a Szovjetunió szétesése is: 2011-ben Limassol lakosságának 17 százaléka beszélt oroszul, és 8 százaléka orosz állampolgár.⁵ Az ezredforduló óta a vendégmunkások is nagy számban megjelentek. Limassol város lakossága 183 658, a vonzáskörzettel együtt 239 842 fő.

1.3. Az iskolát működtető szerzetesrend

Egy francia nemes hölgy, Laura Leroux (1832–1917) indíttatására Gregorio Fioravanti (1822–1894) velencei ferences provinciális 1860-ban egy olyan női szerzetesrendet alapít Gemonában (Friuli tartomány), amelynek célja a miszsiók segítése elsősorban a helybeli lányifjúság nevelésével. Így jön létre a Jézus Szent Szívének Ferences Misszionárius Nővéreinek kongregációja. 1872-ben telepedtek meg Konstantinápolyban, és innen a Közel-Kelet más helyeire is eljutottak. Ma négy földrészen, huszonhárom országban vannak jelen nyolc provinciába szerveződve. A rend a maga részéről így fogalmazza meg karizmáját a szabályzatában (56. pont):

„A nővérek – összhangban az alapításkor meghatározott apostoli-missziós karizmával – törekedjenek arra, hogy kivegyék a részüket Krisztus megváltó szeretetéből és az ő üdvözítő tervéből, és bárhol vannak, szenteljék magukat az evangelizáció művének a következők által:

- imádság az hit terjedéséért,
- közvetlen részvétel az Egyház missziós tevékenységében és lelkipásztori szolgálatában,
- az oktató-nevelő munka küldetése,
- karitatív támogatás a szegényeknek és a rászorulóknak.”

Amikor a Szent Szív nővérek 1923-ban meghívást kaptak, hogy telepedjenek le a ciprusi Limassolban, Isztambulból jöttek ide. Megnyitották leányiskolájukat, amely hamar kicsinek bizonyult: 1965-ban építették a ma is használt modern iskolaépületet és rendházat. Jelenleg is a ferencesek járnak szentmisét mondani a nővérek kápolnájába mindennap (olasz nyelven).

A rend ciprusi jelenléte az 1923-as limassoli letelepedés után tovább bővült: 1936-ban iskolát nyitott Kormakitis faluban. Ciprus északi partvidékének közepső részén, egy félszigeten egy tömböt alkot néhány szintiszta maronita falu. A letelepedés olyan áldásokkal járt, hogy ma a görög ciprióta – és ennek megfelelően maronita – nővérek közül mindenki erről a vidékről való. A törökök az 1974-es invázió során elvették az iskolát, de három nővér még mindig ott működik a faluban, melynek lakossága 1973-ban még 1257-et számlált, ma már hivatalosan csak 195-öt.

A Szent Szív nővérek 1952-ben Famagustában is iskolát nyitottak, amely 1960-ban új épületbe költözött. A törökök 1974-ben, az invázió során elvették ezt, és most ipari iskola működik benne. A nővérek további vállalása az volt,

hogy működtetik a Lárnakában, a ferences rendház mellett 1972-ben megnyitott idősok otthontát.

Az Isztambulból induló letelepedések sorába tartozik Bulgária, ahol Plovdiv mellett, Rakovski és Gitnica falvakban segítik a lelkipásztori munkát, valamint Libanon, ahol az északi határnál, Menjez faluban tartanak fenn iskolát a Szent Szív nővérek. 1974 után nagyon nehézkessé vált a Ciprus görög részén élő nővérek és Isztambul kapcsolattartása, ezért utóbbit kivették a provinciából, amely ma közvetlenül a generálistól függ.

A rend ciprusi helyzetének megítéléséhez az is hozzátartozik, hogy a szigeten a Szent Szív nővéreken kívül csak egyetlen másik latin női szerzetesrend működik: a *Sœurs de Saint-Joseph-de-l'Apparition* nővérek, akiket 1832-ben alapított Émilie de Vialar, és akik 1844-ben érkeztek Ciprusra. Először iskolát működtettek. Ma Nicosiában és Lárnakában élnek, de iskolájuk már nincs, hanem szociális téren dolgoznak, főleg a menekültekkel érkező, nehéz helyzetű nőket segítik. A maronita közösségben is működnek szerzetesnők, akik a püspök környezetében dolgoznak. Szerzetesi iskolát a vizsgált intézményen kívül még Nicosiában találunk, amelyet a ferences rend működtet, igazgatója is egy ferences.

1.4. Az iskola szerkezete

A limassoli iskolát óvoda, elemi iskola és középiskola alkotja (*Kindergarten, Primary and Secondary School*). Az iskola két párhuzamos tagozatra oszlik: a görög és az angol tagozatra. A görög elemi iskola a minisztérium által előírt tantervet követi, ehhez járul az angol és a francia nyelv. Az angol tagozaton a tanítás nyelve angol, ehhez járul a görög és a francia nyelv. A középiskola kimondott célja a színvonalas nyelvtanítás. Elvárás, hogy a diák négy nyelvben eljusson az egyetemi felvételi szintjére: angol, görög, francia és olasz. Ezt kísérik természettudományos és kereskedelmi tárgyak. A hatéves középiskola (*secondary school*) két, három-hároméves szakaszra oszlik: ez a gimnázium (*gymnasium*) és a líceum (*lyceum*). Egész Cipruson ez a rendszer a középiskolában. Az évfolyamokban az osztályok száma mindig létszámtól függ, általában két görög és egy angol osztállyal kezdik a gimnáziumot. A líceum utolsó évében a tervezett felvételi vizsga szerint az osztályok egy része humán, másik része természettudományos irányba specializálódik.

Az iskola magániskola, finanszírozása leginkább a befizetések útján történik. Ez az évfolyamokkal együtt növekszik: az óvodában még havi 130 euró, a középiskola végére havi 240 euró a díja. A városban működő magániskolák

között a St. Mary's a legolcsóbb. Az államtól személyenként jelentősnek mondott fejkvótát kapnak, de csak kevés személy után: a ciprusi görög katolikusok, maroniták és örmények után jár nekik kisebbségi támogatás, ilyen diák viszont aránylag kevés van. Létszámgondjuk nincs, túljelentkezés van. Az iskola 2000 óta koedukált.

2. HITOKTATÁS A LIMASSOLI ISKOLÁBAN

Az első részben összefoglaltuk a legfontosabb háttérinformációkat. Most közelebb lépünk a vizsgált iskolához. Ez a közelség arra készítet, hogy a száraz, tényszerű adatközléssel szemben helyet adjunk a benyomásoknak, a méltatásnak, a helyzet élményszerű közvetítésének. Ide tartozik az is, hogy elmondjuk, hogyan jött létre a tanulmány: Várnai Jakab 2020. szeptember 4-től a limassoli ferences közösség tagjaként kapcsolatba került a nővérekkel, elkezdett összeállítani róluk egy anyagot, amelyről azután e-mail útján Vízvárdy Ritával katechetikai reflexiót folytatott.

2.1. Az iskola vezetése

Az igazgató Josephine Vrahimi nővér, aki 1982 óta vezeti az iskolát. Ez az adat kétségtelenül rendkívüli. Nagyszerű képességekkel rendelkező nővér, aki az iskola elismertségét megnövelte, állami dokumentációját rendezte, az adott nyelvvizsgák körét és szintjét fejlesztette. Az évek során kialakította a fegyelemnek egy olyan légkörét, amelyet ma az iskola egyik erősségeként említenek. Természetesen tapintattal kell lennünk a rend helyzete iránt, amely nehezen talál megfelelő utódot a nővérek között. Mindenki számára világos, hogy a következő igazgató világi lesz. A harmincnégy éves vezetői idő ténye azonban arra enged következtetni, hogy az iskola jelenleg nem a megújulás időszakában van. Egy ilyen hosszú vezetői korszak után szükségszerűen előtérbe fog kerülni az identitás keresése, amelyhez *A katolikus iskola a harmadik évezred küszöbén* című szentszéki dokumentumban is olvashatunk elvárásokat:

„[Az elmúlt évtizedek társadalmi, nevelésügyi változásainak és technikai fejlődésének fényében] „a katolikus iskola bátor megújításra van szükség. Több évszázados gazdag nevelési örökségének birtokában most a bölcs megújulásban kell életerejét mozgósítania. Ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy a katolikus iskola hatékonyak, meggyőzőnek és időszerűnek bizonyuljon. Nem alkalmaz-

kodási készségre van szüksége, hanem missziós lendületre: ezt kívánja az evangélizáció alapvető kötelezettsége: megkeresni az embert ott, ahol van, hogy átadja neki az üdvösség ajándékát.”⁶

A „missziós lendület” különösen nehéz kérdés. Amikor beszélgetésekben a „misszió” témája felmerült, érdekes módon az első reakció az volt, hogy a nővéreknek, tanároknak nagyon kell ügyelniük arra, hogy a prozelitizmus vádját elkerüljék. Elég volt néhány „aggódó szülő” jelzése a görög püspököknek, hogy ez az érzékenységi kialakuljon az iskola vezetőiben. Ilyen helyzetben nehéz túl lépni a tudásátadásra összpontosító hitoktatói szemléleten. Amikor azonban a kérdezett hittanárok megértették, hogy a kérdés nem a „prozelitizmusra” irányul, hanem az elkötelezettebb keresztény életre való nevelésre, akkor előjöttek a lelkipásztori kontextus gondjai, valamint a diákok családi vallásgyakorlásának hiányosságai (ezeket lentebb tárgyaljuk).

2.2. Etnikai és vallási összetétel

A diákok etnikai összetétele jelentős sokféleséget mutat. Az ismertetett országos etnikai adatok az iskolában is tükröződnek. Ezen a téren szűrőként érvényesül a tandíj, így a városban háztartási alkalmazottként, takarítóként, segédmunkásként foglalkoztatott (katolikus) fülöp-szigeteki, sri lankai és indiai szülők gyermekei kevésbé vannak jelen.

Vallását tekintve a diákoknak kb. 80 százaléka ortodox keresztény, a többi megoszlik a maronita, a latin és a protestáns felekezetek között. Előfordul muszlim diák is. A latin egyház egyébként Cipruson külön engedély alapján az ortodox naptár szerint tartja a húsvétot.

A felvételnél nem első szempont a vallásgyakorlás, de az iskola jellege miatt a jelentkezők többnyire a keresztények közül kerülnek ki. (Cipruson az állami iskolákban is van heti két hittanóra görög ortodox szervezésben.) Az összetétel alapján úgy is fogalmazhatunk, hogy az iskola *egy római katolikus szerzetesrend szolgálata az ortodox egyház javára*. A limassoli ortodox püspök ennek megfelelő figyelemben részesíti az iskolát. Ugyanakkor bizonyos megnyilatkozások arra engednek következtetni, hogy a ciprusi nővérek nem érzékelik annyira markánsan a különbséget, hanem úgy tekintik, hogy a „nemzet” vagy az „ország” jólétén dolgoznak. Ez a motiváció azonban már kevésbé tételezhető fel a fiatalabb nem ciprusi nővéreknél, mint ahogy a szintén nem ciprusi ferenceseknél sem. Egy példa erre a provinciai előljáró panasza: az indiai provinciában volnának fiatal nővérek, de ott tizennyolc iskola van, és ahhoz képest itt Cip-

ruson kevés tevékenységet tudnak kínálni, ezért nem nagy a készség a segítségre indiai részről.

Ugyanakkor éppen erről az oldalról fogható meg az iskola értéke is: az ortodox többségű környezetben a latin katolikus egyházat olyan területen, olyan emberek előtt és olyan vonatkozásban teszi láthatóvá, elfogadhatóvá, amire más közösség vagy intézmény nem képes, igazából a limassoli plébánia sem. Szintén értéknek mondható, hogy egy női vezetésű, szervezésű intézményről van szó, ami Cipruson nem gyakori. Ezeket fogalmazhatjuk meg válaszként arra kérdésre, amelyet egy szentszéki dokumentum így tesz fel:

„A hit kulturális közvetítésének szükségessége felszólítást jelent a megszentelt személyeknek, hogy mérlegeljék iskolában való jelenlétük értelmét. A megváltozott helyzetek, amelyek között tevékenykednek – gyakran szekularizált környezetben és alacsony létszámmal a nevelési közösségben –, megkövetelik annak világos kifejezését, hogy mi az ő sajátos hozzájárulásuk, együttműködve az iskolában jelenlévő egyéb hivatásokkal.”⁷

Az idén megújított és kiadott szentszéki kateketikai direktórium, reflektálva arra – a katolikus iskolákban sokszor megjelenő helyzetre –, hogy a szülők és a diákok iskolaválasztásának számos különféle oka lehet, amelyek között nem mindig szerepel elsőként a katolikus identitás, kiemeli, hogy tiszteletben tartva a választás indokát, a katekézisnek és az iskolai vallásoktatásnak mégis jelen kell lennie a katolikus intézményben annak minden kulturális és pedagógiai vonatkozásával együtt.⁸

2.3. Lelkipásztori kontextus

Az iskola lelki-vallási élete a vallási különbségek miatt is aránylag szűkre szabottnak mondható. Az iskola teljes létszámának évente egyszer, a november 21-i iskolanapon celebrálnak közös, római katolikus szentmisét. Karácsony és húsvét előtt kijelölnek egy napot, amikor lelki előkészület és gyónási alkalom után „mindenki a maga miséjére” megy. Az osztályok szintjén csak közös imádások vannak, hétköznapi nincs „osztálymise” semmilyen formában. A tanári konferenciáknak viszont mindig része valamiféle vallási impulzus, lelki-vallási témájú rövid beszéd, buzdítás.

Szombatonként tartják a nővérek az iskolában a „katekézist”, vagyis a felkészítést az elsőáldozásra (8 évesen) és a bérmlásra (12 évesen). Ezekre csak egy kis csoport római katolikus gyermek jön össze, mert a keleti egyházi gyakorlat

szerint a keresztséggel együtt ezeket a szentségeket is megkapja a gyermek. Az ortodoxoknál ezért szinte nincs is katekézis. Új fejleménynek számít, hogy a limassoli püspök, Afanasziosz elkezdett hitoktatást szervezni egyik-másik templom mellett.

Talán itt érdemes kitérni az általános egyházi szóhasználatra. *Katekézisnek* nevezzük az egyháznak azt a nevelő-oktató tevékenységét, amelynek célja a keresztény életbe való bevezetés, a tevékeny, hitvalló keresztény élet kialakítása, s amely leginkább a tanítás rendszerezett átadásából áll.⁹ Ettől különböző az *iskolai vallásoktatás*, amelynek tantárgy jellegűen kell „a növendékek lelkébe oltania az Evangéliumot, hogy az a hit világosságával egész ismeretanyagukat át tudja ragyogni, és kapcsolódni tudjon egész emberi kultúrájukhoz.” Ugyanakkor minden katekézissel foglalkozó dokumentum hangsúlyozza, hogy a helyi viszonyoknak megfelelően más és más lesz az iskolai vallásoktatás jellege, s talán emiatt is észlelhető a fogalomhasználatban egyfajta változatosság. *A katolikus iskola* c. dokumentum¹⁰ például a katolikus iskolában végzett *katekézis* fontosságáról beszél: „Bár elismerjük, hogy a katekézis igazi helye a család, amelyet más keresztény közösségek is segítenek, kiváltképpen a plébánia közössége; mégsem lehet eléggé hangsúlyozni azt, hogy milyen szükséges és fontos a katolikus iskolában végzett katekézis is, általa juthatnak el a fiatalok a hitben való érettségig.” (51.) A dokumentum mindezt „A hitoktatás” címszó alatt tárgyalja (49–52. pontok). A hivatalos angol szöveg szóhasználatát követi a magyar fordítás.

Ebben az összefüggésben a nővérek a szentségi felkészítést nevezik katekézisnek, az iskolai vallásoktatást viszont nem.

Az is tény viszont, hogy a limassoli római katolikus plébánián nincsenek hittancsoportok, sem szentségi katekézis. Plébániai ifjúsági csoport most szerveződik: a Szent Szív nővérek egyike (egy indiai nővér, Roly Thomas) gyűjti össze szombatonként az ifjúsági korosztályt (angol nyelven), miközben a korosztály jó részét éppen a nővérekhez járó diákok jelentik. Bár a ferencesek

⁹ Vö. II. JÁNOS PÁL: *Catechesi Tradendae* (a továbbiakban: CT), 19, in Diós István: *II. János Pál megnyilatkozásai*, Szent István Társulat, Budapest, 2005, 1; A KLÉRUS KONGREGÁCIÓJA: *A katekézis általános direktórium*, Szent István Társulat, Budapest, 1998, 148 (a továbbiakban: KÁD), 82; *Directory For Catechesis* 313.

¹⁰ A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA: *A katolikus iskola* (1979), Magyar Piarista Rendtartomány, h. n., é. n. (ford. Jelenits István) Az angol változatot lásd http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19770319_catholic-school_en.html [2020. 11. 20.]

járnak misézni a nővérekhez, az ortodox többség miatt az iskola lelkipásztori ellátásában mégsem játszanak komoly szerepet.

A plébánia lelkipásztori figyelme egyre inkább a vendégmunkásként Cipruson élő külföldi (ázsiai, főleg filippínó) hívekre irányul, akik gyakran olyan élethelyzetben vannak, hogy nincs velük a családjuk. Ebből komoly lelkipásztori kihívások fakadnak, illetve tényszerűen kevés a gyerek a plébánia körül. (Az is tény viszont, hogy a plébánia működtetésében kb. 15-20 filippínó hölgy igen aktív szerepet vállal, lelkes szolgálatukkal jó hangulatot teremtenek.) A római katolikus ciprusi görög hívek létszámának megfoghatkozása az egyik legnagyobb probléma. Ebben az irányban hat a vegyes házasságok nagy száma, valamint a kellő szintű görög nyelvtudás hiánya a papság részéről. A limassoli katolikus plébánia számára ezért nagy kihívást jelent a katekézis alapvető feladatának megvalósítása:

„A plébániának továbbra is a katekézis irányítójának és »kiváltságos helyének« kell maradnia, beismerve, hogy bizonyos esetekben nem tud a katekizálás minden egyházi feladatának gravitációs központja maradni, és együtt kell működnie más intézményekkel.”¹¹

Ciprus sajátos helyzete fölveti az arányok problémáját is. Az országban csak két katolikus iskola van. Az egyházmegye (a jeruzsálemi latin patriarkátus) része Ciprus mellett még Izrael, a Palesztin Hatóság és Jordánia is. Nem lehet elmondani, hogy egy térségben több iskola és plébánia működne viszonylag hasonló helyzetben, ami tágabb segítő közeget, eleven kapcsolatrendszerrel nyújthatna. Ahol ennyire magára marad a hittanár, ott nélkülöznie kell a szakmai továbbképzés és az informális kapcsolatok nyújtotta lehetőségeket is. Nem veszi körül az a szakmai háló, amely másutt rengeteg módon tudja segíteni a hitoktatást. Az is kérdés továbbá, hogyan tud megvalósulni az a fajta felügyelet, amit az előírások sugallnak:

„Tekintettel a társadalmi-kulturális és vallási körülmények sokféleségére, melyek közepette a katolikus iskola világszerte működik, hasznos lesz, ha a püspökök és a Püspöki Konferenciák pontosan meghatározzák a kateketikai tevékenység katolikus iskolában megvalósítandó módját.”¹²

Az új kateketikai direktórium több pontban hangsúlyozza, hogy a helyi viszonyoknak megfelelően, különös tekintettel a kulturális és vallási pluralizmusra, a püspöki konferenciáknak, speciális esetekben pedig a helyi megyéspüspök-

nek az illetékessége, hogy megkülönböztesse azokat az irányokat, amelyek a katolikus hit tanításának megvalósulását biztosítják.¹³ Ebben a helyzetben jelentős a szerepe a püspöki helynöknek, a nicosiai ferences gvardiánnak, aki a nővérekkel valóban rendszeres kapcsolatot ápol. Optimális esetben ez kiterjed a kateketikai tevékenységnek konkrétan a limassoli iskolában megvalósítandó módjára. Beszámolók szerint a maronita diákok több figyelmet kapnak püspökük részéről.

2.4. Hittanárok a középiskolában

A 2020–2021-es tanév kezdete egy személyi váltást hozott az iskola középiskolai hitoktatásában. Nyugdíjba vonult ugyanis az az Antonia Piripitsi nővér, aki eddig ezekben az évfolyamokban hittant tanított. Az észak-ciprusi Kormakitiből származó nővér a noviciátus után a római Antonianumon ferences lelkeséget tanult. Utána Londonba küldték, hogy képzettséget szerezzen a titkári feladatokban, mellette pedig két év alatt a tanárképző szakot is elvégezte, később pedig levelezőn elvégezte a London University-n a teológiát. 1990-től kezdve tanította a hittant a limassoli iskolában görögül és angolul is, emellett ő a provincia titkára is.

Utódja egy világi hittanár: Marios Petrides, görög ortodox családapa. Édesapja iskolaigazgatóként működött itt Limassolban, közgazdaságtan volt a szakja. Marios erre nem vágyott, de a hittan érdekelt. Először angol irodalmat tanult, egy tanévet Szegeden is végzett. Azután Tesszalonikiben elvégezte a teológiát 2006-ban, majd 2008–2012 között MA-t szerzett ugyanitt dogmatikából. 2007 óta tanít hittant a limassoli amerikai iskolában, egy másik helyi iskolában, 2020-tól pedig a St. Mary's Schoolban. Ő jelenleg a *secondary school* hittanára, vagyis a hatosztályos gimnáziumé, görögül és angolul is.

Sajátos helyzet alakult tehát ki az évek során a két egyház egyetértésével: a nővér személyében katolikus hittanár tanította az elmúlt években az ortodox diákokat a hitre. (Nem csoda, hogy éles szemmel figyeli az ortodox egyház, hogy vannak-e áttérések.) Az új tanár személyében viszont ortodox személy tanítja a katolikusokat a hitre. A katolikusok és nem katolikusok – adott esetben szükségesnek ítéltető – hitoktatásban történő együttműködésére vonatkozóan állapítja meg a Szentszék:

¹³ *Directory for Catechesis*, i. m., 312, 316.

„Ezeknek a kísérleteknek teológiai alapját az összes keresztény vallás közös kincsei adják. Mivel azonban a katolikusok és a többi keresztények egysége még nem teljes, nem tökéletes és bizonyos dolgokban igen nagy eltérések vannak, az említett együttműködésnek természete szerint nagyon pontosan meghatározottnak kell lennie.”¹⁴

Úgy tűnik, hogy ezen együttműködés nem teljesen meghatározott mivolta miatt a kölcsönös óvatosság, ugyanakkor bizonyos elfogadás jellemzi a két felekezet jelenlegi eljárás módját. Erről tanúskodik a tananyag beosztása és a hittanárak beszámolója is.

2.5. A hittan tananyagának beosztása a középiskolai évfolyamokban

A gimnáziumi évfolyamokon a ciprusi oktatási minisztérium által előírt ortodox tankönyveket használják, de a líceumi évfolyamokon eltérnek attól. Az eltérés célja az, hogy a kereszténység minél inkább megérintse a tanulók saját életét, kérdéseit, helyzetét. Ez a törekvés összhangban van a szentszéki elvárással: „a katolikus iskola célja a kultúra és hit, illetve a hit és élet harmóniájának kialakítása a növendékekben”.¹⁵ Antonia nővér szavai szerint „az Újszövetséget tanulmányozzuk, és az életünkkel vetjük össze”. Mit jelent az életünk számára ez vagy az a perikópa? Az elképzelést igazolódni látta abban, hogy az egyik diák, magától, nem azt a tantárgyat írta a füzetére, hogy „Religion”, *hittan*, hanem hogy „Life”, *élet*. Amikor Petrides kifejtette a három év koncepcióját, némileg másként fogalmazott: „etikai kérdésekkel foglalkozunk, amelyek az életüket érintik”.

Ennek a három évnek a témabeosztása az Újszövetség alapján van kidolgozva, nem a témákhoz alkalmazza az Újszövetséget. Az angol nyelvű hittanon az Ignatius Press *Image of God* c. tankönyvsorozatát vették használatba, itt az 1–4. osztályokban eszerint haladnak, utána etikai kérdések jönnek. Mindeközben kevésbé történik hivatkozás „egyházi tanításra”.

¹⁴ Vö. CT 33.

¹⁵ Vö. A KATOLIKUS NEVELÉS KONGREGÁCIÓJA: *A katolikus iskola* (1979), Magyar Piarista Rendtartomány, h. n., é. n., 37. (ford. Jelenits István)

2.6. A hittanárok tapasztalatai

Az erőteljesen Jézusra és az evangéliuma összpontosító koncepció kapcsán felmerülhet, hogy így nem szorul-e háttérbe az, amit egy-egy aktuális kérdésről a római katolikus egyház tanít. Hiszen a hitátadás alapvetően egyházi jellegű tevékenység.¹⁶ Erre a kérdésre a hittanárok a felekezeti összetétel problémáját hozták fel. „Ezt nem nagyon hozhatjuk be, mert az ortodoxok figyelik, hogy csinálunk-e prozelitizmust.” Emiatt például olyan bibliakiadást használnak, amelyet az ortodoxok is elfogadnak. Az iskola minden diákja kapott az érsekségtől Újszövetséget: „bilingvis” kiadást, a kritikai görög szöveggel és a mai modern göröggel. Továbbá a viták elkerülése végett az egyházszerkezeti és történelmi kérdéseket általában kikerülik. Az ortodox fiatalok között elterjedt a hierarchiaellenesség a ciprusi egyház erősen intézményesült jellege, kiterjedt társadalmi jelenléte és az anyagi visszaélésektől szóló újsághírek miatt. Külön nehézség az is, mondják a hittanárok, hogy az ortodox egyház a hit átadásában nem figyel a kritikai gondolkodásra, nem tárgyalják kellőképpen a tudományhoz való viszony vagy a bibliakritika jelentőségét. Ha a szekularizált felfogású fiatalok mellett van néhány hívő fiatal is, akkor ők rendszerint egyfajta „fanatikus” felfogást képviselnek, a kritikai kérdések felvetését azonnal a hit elleni támadásnak veszik.

Az egyházi tanítás figyelmeztetése természetesen ilyen helyzetben különösen megszívlelendőnek tűnik: „túl általánosak azok az értékek, amelyekre gyakran hivatkoznak, s amelyekkel kapcsolatban könnyen lehet közmegegyezésre jutni, azon az áron, hogy tartalmukat veszélyesen elhomályosítják”¹⁷. Hogyan sikerül elkerülni, hogy „a hitoktatást ezen együttműködés érdekében közösen elfogadott minimumra redukálják”?¹⁸ A *Catechesi Tradendae* dokumentum arra hívja fel a figyelmet, hogy az ökumenikus jellegű hitoktatás mellett biztosítani kell olyan alkalmat, amelyen „a katolikus tanítást ettől függetlenül megismerik”.¹⁹ Ha viszont a csapdákat elkerülve a keresztény tanítást hitelesen adják át olyan környezetben, ahol több felekezet van jelen, annak nagy ökumenikus értéke van. A párbeszédre való törekvés ebben az esetben, még ha nehéz is megvalósítani, ösztönzőleg hathat a kereszténység gyökereihez visszanyúló új mozgalmak és evangéliumi kezdeményezések közötti kapcsolatokra.²⁰

A hittanárok alapvető élményei között nevezhetjük meg a felekezeti béke megőrzésének dicsérendő szándékát. Ahogy az ortodox hittanár fogalmazott:

¹⁶ Vö. *Directory for Catechesis* 311. KÁD 78.

²⁰ Vö. *Directory For Catechesis* 317.

„A kereszténységet akarom nekik tanítani, nem hozakodok elő a felekezeti eltérésekkel. Csak ha kérdezik. Nem akarom mindenáron meggyőzni őket, hogy az ortodox egyház az igazi. Az alapokat akarom megerősíteni.” Ez egy érzékeny téma, ugyanis Cipruson állami iskolába járó gyerekek szüleitől hallani olyan panaszt, hogy az ortodox hittanár kipellengérez a katolikus diákokat, vagy ellenséges módon beszél a római katolikus egyházzal. A felekezeti béke őrzésére való törekvés összhangban van azzal a szentszéki iránymutatással, miszerint a hittan mint tantárgy elő kell, hogy segítse a tiszteletteljes és nyitott párbeszédet, különösen ma, amikor az álláspontok különbözősége könnyen sodródik a szélsőségség felé, amelyek akár erőszakos ideológiai konfliktusokhoz is vezethetnek.²¹

Antonia nővér beszámolója szerint a legnehezebb téma a diákok számára az ellenségszeretet jézusi tanítása. Ezt kint a világban nem látják sehol. Hasonlóan erős kontrasztot élnek át az evangéliumi boldogságok, a felajánlott szenvedés és a megbocsátás jézusi tanítása esetében is. Mivel pedig az egyetlen hivatkozási pont maga Jézus, ezeknél a kérdéseknél kiderül, hogy a tudásanyagon túl a hittan elsajátításában a *megtérésnek* is szerepe van.²²

Közös tapasztalata viszont a hittanároknak, hogy a diákok részéről nem nagyon lehet vallási háttérrel számolni. Ennek egyik oka bizonyára a hitoktatás alacsony hatásfoka alsóbb évfolyamokban, illetve a plébániai hitoktatás hiánya. További ok, hogy a családokban – bár megmarad egyfajta tisztelet az egyház iránt – a vallásgyakorlás visszaszorulóban van. Beszámolókból kitűnik, hogy a 1990-es évek gazdasági fellendülése a hagyományos életvitel több elemét is kikezdte, így a vallásgyakorlást is.²³ A hittanárok ennek ellenére igyekeznek nem pusztán elvont tudást átadni, hanem próbálják megtalálni a személyes tapasztalatnak azokat a pontjait, amelyekre építeni lehet.

2.7. Magyar szemmel

A limassoli nővérek és világi tanárok munkája során lényeges dolgok valósulnak meg az iskolában elsősorban személyes szinten:

²¹ Vö. *Directory for Catechesis* 315.

²² Vö. KÁD 53–57.

²³ Vö. MARIA CONSTANTINIDOU: *Secularisation in Cyprus: An Oral History Examination*. A cikk az academia.edu honlapon elérhető, feltehetően 2016-ban keletkezett.

- komoly törekvés az egységre, a felekezeti békére egy olyan társadalomban, ahol ez nem magától értetődő;
- a hitet gyakorlattá váltani akaró hitoktatás mind ortodox, mind katolikus részről, mindez egy egyrészt elvallástalanodó, másrészt kulturálisan keresztény, de hitét mélységeiben egyre kevésbé élő társadalomban;
- a sajátos helyzetben is jelenlévő vallásos nevelés az iskolában: közös imádságok, szentmise, hitoktatás;
- a kultúra-hit-élet hármas egységének szolgálata, ami a katolikus iskola célkitűzése;
- az iskola és a plébánia együttműködésére való törekvés.

Mindezek megismerése nyomán talán még jobban értékeljük a Magyarországon folyó hitoktatás feltételeit:

- annak magától értetődőségét, hogy mind állami, mind felekezeti iskoláinkban minden felekezet (illetve vallás) diákjai a saját vallásoktatásukon vehetnek részt;
- a munkaközösségek és a szakmai háttér meglétét, a továbbképzés lehetőségeit;
- az iskolai hittan tanítását kiegészítő iskolai pasztoráció, közösségi aktivitás és lelkipásztori kontextus jelentőségét.

Az ökumenikus iskolákban megvalósuló katekézissel kapcsolatban a *Magyar kateketikai direktórium* felhívja a figyelmet arra, hogy a hittételek se vita, se kompromisszum tárgyát ne képezzék, s az érintett területen dolgozó katekéták plébánosai „külön is figyeljenek ezen katekéták támogatására.”²⁴

Végül, a bemutatott iskola ösztönzést is adhat:

- hogy más felekezethez tartozó keresztényekkel együtt megvalljuk a keresztény hit közös, alapvető és életet meghatározó igazságait;
- hogy törekedjünk a tiszteletteljes és nyitott dialógusra más felekezetekkel;
- hogy kisebbségi helyzetben is képviseljük és a diákokban ápoljuk a katolikus identitást;

²⁴ A MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR ORSZÁGOS HITOKTATÁSI BIZOTTSÁGA: *Magyar kateketikai direktórium*, Szent István Társulat, Budapest, 2000, 4.2.3.

- hogy az iskolai vallásoktatás keretein belül is törekedjünk a hit és az élet szoros összekapcsolására;
- hogy az egyházi iskolai munkában újból és újból magunk elé idézzük a katolikus iskola célkitűzését, azon belül az iskolai hitoktatását;
- hogy katolikus iskoláink identitását a szekularizált környezetben is mindenképpen igyekezzünk megőrizni szüntelenül erősítve azok misz-sziós lendületét.